

TURVATTOMANA KASVANUT – LAPSUUS VANHEMPIEN ALKOHOLINKÄYTÖN VARJOSSA

- Kirjallisuuskatsaus vanhempien alkoholinkäytön vaikutuksista lapseen ja varhaisesta puuttumisesta

Iina Rosnell

Kandidaatintutkielma

Sosiaalityö

Jyväskylän avoin yliopisto

Syksy 2021

TIIVISTELMÄ

TURVATTOMANA KASVANUT – LAPSUUS VANHEMPIEN ALKOHOLINKÄYTÖN VARJOSSA - Kirjallisuuskatsaus vanhempien alkoholinkäytön vaikutuksista lapseen ja varhaisesta puuttumisesta

Iina Rosnell

Kirjallisuuskatsaus

Kandidaatintutkielma

Sosiaalityö

Jyväskylän avoin yliopisto

Ohjaaja: Maarit Engman

Lokakuu 2021

Sivumäärä: 26

Tämän tutkimuksen tarkoituksena on selvittää, miten vanhempien alkoholinkäyttö vaikuttaa lapseen sekä sitä, miten vaikutuksia olisi mahdollista ennaltaehkäistä ja havaita merkkejä ajoissa. Tutkimus on toteutettu kuvailevana kirjallisuuskatsauksena. Tutkimuksen aineistona on käytetty tieteellisiä julkaisuja ja artikkeleita liittyen lapsiin ja vanhempien alkoholinkäyttöön. Tutkielmassa kerrotaan aluksi teoriaosuudessa lapsen tarpeista ja tarpeisiin vastaamisesta, miten vanhempien alkoholinkäyttö vaikuttaa lapsen tarpeisiin vastaamiseen ja arkeen sekä kerrotaan ennaltaehkäisystä ja lastensuojelun keinoista auttaa lapsia ja perheitä. Lopussa kerrotaan tutkimuksesta ja aineistosta sekä tutkimustuloksista. Tutkimuksen näkökulmana on lapsen edun toteutuminen ja lasten tarpeista huolehtiminen sekä varhaisen puuttumisen mahdollisuudet ja siihen vaikuttavat tekijät.

Tutkimuksen perusteella on todettavissa, että vanhempien alkoholinkäytöllä on monia haitallisia vaikutuksia lapsen kasvuun ja kehitykseen. Monet seuraamukset vaikuttavat pitkäaikaisesti lapsen kasvaessa aikuiseksi. Lasten ympärillä toimivilla aikuisilla on merkittävä rooli lasten edun puolustajana ja eri toimijoiden varhainen puuttuminen tilanteeseen on tärkeässä osassa lapsen auttamisessa. Perheen sisäisten ongelmien havaitseminen voi olla vaikeaa, sillä lapset salaavat monesti vanhempien alkoholinkäytön eikä siitä puhuta. Tästä syystä erilaisten merkkien havaitseminen ja varhainen puuttuminen voi olla ainoa keino auttaa perheitä ajoissa.

Avainsanat: lapsen tarpeet, lapsen etu, vanhempien alkoholiongelma, lastensuojelu, ennaltaehkäisy, turvattomuus, kirjallisuuskatsaus.

SISÄLLYS

1 JOHDANTO	1
2 LAPSEN ETU JA TARPEET	2
2.1 Lapsen tarpeisiin vastaaminen	2
3 VANHEMMUUS JA ALKOHOLI	3
3.1 Vanhemman alkoholin käytön vaikutus lapsen arkeen	4
3.2 Lapsi perheen salaisuuden vaalijana	5
3.3 Lastensuojelu ja ennaltaehkäisevä työ	6
4 TUTKIMUKSEN TOTEUTTAMINEN	8
4.1 Tutkimusmenetelmä	8
4.2 Tutkimusaineiston haku ja valinta	9
4.3 Käytetyt tutkimukset	9
5 VANHEMPIEN ALKOHOLINKÄYTÖLLÄ HAITALLISIA VAIKUTUKSIA LAPSEEN	12
5.1 Turvattomuus, pelko ja häpeä	13
5.2 Käytöshäiriöt ja psyykkiset oireet	14
5.3 Fyysinen, henkinen ja seksuaalinen väkivalta	15
5.4 Pitkäaikaiset seuraukset	15
5.5 Varhaisten merkkien havaitseminen ja havaitsemista estävät tekijät	16
6 JOHTOPÄÄTÖKSET	18
7 POHDINTA	19
8 LÄHTEET	21

1 JOHDANTO

Olen valinnut kandidaatintutkielmani aiheeksi vanhempien alkoholinkäytön vaikutukset lapseen. Työskentelen sosiaalityöntekijänä sosiaalitoimistossa ja työssäni olen usein kohdannut tilanteita, joissa vanhempien alkoholinkäyttö ja sen aiheuttamat seuraukset lapselle havaitaan niin myöhään, että tilanne vaatii raskaita lastensuojelun toimenpiteitä.

Vanhempien alkoholinkäyttö vaikuttaa vanhemman kykyyn vastata lapsen tarpeisiin, mikä voi aiheuttaa erilaisia seurauksia lapsen kasvuun, kehitykseen sekä käytökseen. Erilaisten merkkien havaitseminen olisi tärkeää varhaisen puuttumisen ja ennaltaehkäisyn näkökulmasta. Lapset harvoin itse kertovat perheessään tapahtuvista ikävistä asioista kodin ulkopuolelle. Perheen sisäisten asioiden salaaminen ulkopuolisilta vaikeuttaa merkittävästi tilanteeseen puuttumista ja lasten sekä perheiden auttamista. Vanhempien alkoholinkäyttö voi lapsista tuntua normaalilta tai lapset saattavat pelätä, mitä tapahtuu, jos asia tulee ilmi. Mikäli lapsen tarpeet jäävät täyttämättä, voivat seuraukset olla vakavia ja pitkäaikaisia. Merkittävää on myös se, että eri toimijat lasten ympärillä osaavat toimia havaitessaan huolestuttavia merkkejä lapsen tilanteessa.

Tutkielmassani selvitän aiempien tutkimusten ja teorian tiedon pohjalta sitä, miten vanhempien alkoholinkäyttö voi lapseen vaikuttaa ja minkälaisia merkkejä lasten ja perheiden kanssa toimivilla viranomaisilla sekä muilla toimijoilla olisi mahdollista havaita. Olen valinnut näkökulmaksi juuri lapsen näkökulman sekä varhaisten merkkien havaitsemisen ja ennaltaehkäisyn.

Tutkielmani on toteutettu kuvailevana kirjallisuuskatsauksena. Tutkielmassani kerron ensin, mitä aiemman kirjallisuuden perusteella kerrotaan vanhempien alkoholinkäytöstä lapsiperheissä ja miten alkoholi vaikuttaa vanhemmuuteen ja kykyyn vastata lapsen tarpeisiin. Teoriaosuudessa kerron, millaisia tarpeita lapsella on turvallisen ja terveellisen kasvun ja kehityksen kannalta sekä millä tavoin lapsi voi toimia, jos perheessä käytetään alkoholia. Tämän jälkeen teoriaosuudessa kerron lastensuojelusta viimesijaisena puuttujana ja keinoista, mitä viranomaisilla on auttaa lasta sekä millaisia mahdollisuuksia ja edellytyksiä on toimia ennaltaehkäisevästi lapsen edun turvaajana.

Tutkimusosuudessa kuvaan ensin valitsemaani tutkimusasetelmaa ja kerron käytetyistä tutkimuksista. Sen jälkeen kerron tutkimustuloksista ja johtopäätöksistä. Lopuksi kerron omista pohdinnoistani työhöni ja tuloksiin liittyen sekä pohdin jatkotutkimuksen tarvetta.

2 LAPSEN ETU JA TARPEET

Tässä kappaleessa kerron lapsen tarpeista, lapsen tarpeisiin vastaamisesta sekä lapsen edusta.

Lapsella on eri ikäkausina erilaisia tarpeita, joista tulee huolehtia. Varhaislapsuus on merkittävä elämänvaihe kasvun, kehityksen ja oppimisen kannalta, ja se luo pohjan elämälle ja minätietoisuudelle. Perusluottamuksen kehittyminen lapsuudessa luo pohjaa myöhemmälle kehitykselle ja sen puuttuminen voi johtaa toimintavajeisiin myöhemmässä elämässä. Varhaiset pettymykset vaikuttavat luottamuksen puuttumiseen silloinkin, kun luottaminen olisi perusteltua. Kun lapsen perustarpeita ei tyydytetä tai ne tyydytetään aikuisen mielen perusteella, lapselle ei voi kehittyä luottamusta eikä kokemusta olevansa itselleen tärkeä. Varhaislapsuudessa koettu turvattomuus, kärsimys ja haitalliset kokemukset näkyvät iän karttumisesta riippumatta esimerkiksi luottamuksen pulana ulkomaailmaan ja psyykkisenä vajauksena. (Saari, Eskelinen & Björklund 2020, 101-103.)

Lapsen etu on yksi lastensuojelun keskeisistä käsitteistä. Lapsen edulla tarkoitetaan lapsen kannalta myönteisten asioiden toteutumista ja lapsen tarpeista huolehtimista. Lapsen etuna nähdään lapsen tarpeiden toteutuminen sekä lapsen suhteiden ja identiteetin kehittymisen ensisijaisuus. Lapsen etu on määritelty lastensuojelulaissa kaikkea päätöksentekoa ohjaavaksi periaatteeksi. Lapsen etua voidaan arvioida lain mukaan mahdollisuudella turvata tasapainoinen kehitys ja hyvinvointi sekä läheiset ja jatkuvat ihmissuhteet, saada iän ja kehitystason mukainen valvonta ja huolenpito, taipumuksia ja toivomuksia vastaava koulutus, turvallinen kasvuympäristö, ruumiillinen ja henkinen koskemattomuus, osallistuminen ja vaikuttaminen omissa asioissa sekä kielellisen ja kulttuurisen taustan huomioiminen. (Pösö 2012, 78-81.) Jos tarkastelemme näitä lapsen edun kannalta tärkeitä elementtejä lapsen elämässä, voidaan todeta, ettei lapsen arki alkoholia käyttävien vanhempien kanssa pidä näitä kokonaisuudessaan sisällään.

2.1 Lapsen tarpeisiin vastaaminen

Perhettä ja kotia koskevat ihanteet kiinnittyvät usein mielikuviin fyysisestä ja henkisestä tilasta, joka tarjoaa turvaa, lämpöä, hoivaa ja huolenpitoa sekä mahdollisuuden ilmaista tunteita vapaasti (Notko & Sevón 2018, 68.). Ensisijaisesti lapsen tarpeisiin vastaaminen on lapsen kasvatuksesta vastaavien aikuisten tehtävä. Lapsen kasvatuksesta vastaavat lapsen vanhemmat tai muut, joiden luona lapsi

asuu. (Saastamoinen 2016, 30.) Lapsi tarvitsee iästään riippuen erilaista huolenpitoa ja valvontaa. Aikuisen tehtävä on tietää mitä minkäkin ikäinen lapsi tarvitsee ja osata vastata näihin tarpeisiin, jotta lapsi voi kasvaa ja kehittyä tasapainoisesti. Lapsen tarpeita ovat fyysiset tarpeet, henkiset ja psyykkiset tarpeet sekä emotionaaliset tarpeet. Jokaisen osa-alueen tarpeisiin vastaaminen on tärkeää lapsen hyvinvoinnin kannalta. Hyvän kodin on nähty kiteytyvän vanhempien tarjoamaan rakkauteen, hoivaan, suojeluun ja auktoriteettina olemiseen (Helavirta 2012, 148.).

Lapsi tarvitsee aikuista ohjaamaan arjessa, asettamaan iänmukaiset rajat ja turvaamaan arkiset tarpeet kuten ruokailut ja unen tarpeen. Silloin, kun vanhemman kyky vastata lapsen tarpeisiin on huono, lapsen tarpeista huolehtimisesta jää vastuu lapselle itselleen. Mikäli lapsen tarpeisiin ei vastata, voi se aiheuttaa lapsille jopa pitkäaikaisia seuraamuksia. Saaren ym. (2020, 131) mukaan päihdeperheissä varttuneet lapset saattavat tarvita erityistä tukea, sillä he ovat riskissä jäädä vaille tarvitsemaansa huolenpitoa ja lapset joutuvat liian varhain aikuisen rooliin.

Alkoholia käyttävät vanhemmat eivät pysty välttämättä tunnistamaan lapsen tarpeita ja saattavat asettaa alkoholin lapsen tarpeiden edelle. Vanhemman ollessa humalassa lapsen asema perheessä muuttuu. Lapsi voi joutua huolehtimaan päivittäisistä tarpeistaan itse, kuten ruokailuista tai voi joutua pitämään huolta pikkusisaruksistaan tai jopa vanhemmistaan. Lapsen arkea voi värittää jatkuva huoli vanhemman voinnista tai menettämisestä. Lisäksi vanhemman humalatilat aiheuttamat muutokset vanhemman puheissa tai toiminnassa ovat omiaan aiheuttamaan lapselle epävarmuuden ja pelon tunteita. Lapsi voi jäädä vaille aikuisen turvaa, lämpöä ja apua. Vanhemman kuuluu huolehtia siitä, että kasvuympäristö on kaikin tavoin vakaa ja turvallinen (Itäpuisto 2008, 38.).

Seuraavassa kappaleessa kerron alkoholinkäytön vaikutuksista vanhemmuuteen ja vanhempien alkoholinkäytön vaikutuksista lapsen arkeen.

3 VANHEMMUUS JA ALKOHOLI

Alkoholinkäyttö vaikuttaa ihmisen toimintakykyyn eri tavoin. Vanhemmuudessa keskeistä on turvata lapselle tasapainoinen ja ennakoitava arki sekä huolehtia lapsen ikätasoisista tarpeista. Alkoholin runsas käyttö näkyy väistämättä lapsen tarpeisiin vastaamisessa heikentäen aikuisen kykyä toimia vanhempana.

Alkoholiongelma on riippuvuus ja aiheuttaa sen, että ihmisen on juotava enemmän ja toistuvasti. Lapsen elämässä se asettaa lapsen ikävään asemaan, sillä vanhempi voi valita alkoholin tärkeämmäksi kuin lapsesta huolehtimisen. Vanhempi voi olla välinpitämätön lasta kohtaan ja lapselle muodostuu kokemus, että vanhempi käyttää aikansa ja rahansa mieluummin alkoholiin kuin lapsen hyväksi. (Itäpuisto 2008, 42-43.)

Lisäksi päihdeongelmaisten vanhempien lapset joutuvat usein kokemaan ikätasolleen kohtuuttomia ja sopimattomia tilanteita ja ongelmia. Päihteidenkäyttö vaikuttaa vanhempien jokapäiväiseen jaksamiseen ja sitä kautta koko perheen hyvinvointiin ja arjen tasapainoon. Lapsen näkökulmasta vanhempien päihteidenkäyttöön liittyy monia haittoja, pahimmillaan emotionaalista laiminlyöntiä, fyysistä kaltoinkohtelua ja laiminlyöntiä, jotka vaikuttavat haitallisesti lapsen tasapainoiseen kasvuun ja kehitykseen. (Saari ym. 2020, 128.)

3.1 Vanhemman alkoholin käytön vaikutus lapsen arkeen

Perhe on ihmiselle tärkeä asia, johon kuuluminen antaa ihmiselle sosiaalista ja emotionaalista tukea, mikä tukee hyvinvointia ja luo turvaa. Toisaalta perhesuhteet voivat olla myös haitallisia, jos elinoloihin sisältyy kaltoinkohtelua tai laiminlyöntejä. Lapsuuden perhe vaikuttaa olennaisesti ihmisen elämän rakentumiseen monella osa-alueella. (Saari ym. 2020, 106.) Vanhemman juominen saattaa aiheuttaa lapselle suoraan tai epäsuoran ongelmia juomiseen liittyvän käyttäytymisen tai muiden ihmisten toiminnan kautta. Vanhemman alkoholiongelma uhkaa lapsen perustarpeista huolehtimista sekä saattaa altistaa lapsen ympäristön uhille ja vaaroille. (Itäpuisto 2008, 51-52.)

Perheissä, joissa vanhemmat käyttävät päihteitä, lasten hoiva ja huolenpito voivat jäädä puutteelliseksi sekä laiminlyönnin ja kaltoinkohtelun riski kasvaa. Lisäksi vanhempien päihteidenkäyttö voi aiheuttaa riitaisaa ja ahdistavaa ilmapiiriä kotona. Tämä taas aiheuttaa pelkoa ja turvallisuuden puutetta. (Saari ym. 2020, 129.) Itäpuiston (2008, 52-56) mukaan vanhemman alkoholinkäyttö lisää merkittävästi riskiä lapsen altistumiselle erilaisille väkivallan muodoille. Väkivalta voi olla fyysistä, henkistä, lapseen kohdistuvaa tai muihin kohdistuvaa, jota lapsi todistaa. Vanhemman humalatila voi lisätä riskiä lapseen itseensä, sisaruksiin, toiseen vanhempaan tai perheen lemmikkeihin kohdistuvaan erilaiseen väkivaltaan. Lisäksi lapset joutuvat usein todistamaan päihtyneen vanhemman itsetuhoista toimintaa, puheita tai jopa itsemurhayritystä.

Ennakointi on tärkeä elementti lapsen arjessa, etenkin pienten lasten kohdalla. Ennakoiva arki luo turvaa lapselle. Alkoholia käyttävän vanhemman käytös muuttuu ja toimintatavat voivat vaihdella,

mikä tekee ennakoitavuudesta vaikeaa. Peltosen (2004, 87.) mukaan yksi vanhempien tärkeimmistä tehtävistä on ottaa lapsen tunteita vastaan ja mikäli lapsi joutuu jatkuvasti arvailemaan miltä aikuisesta tuntuu, hän ei voi osata ennakoida tulevaa.

Lapsen tulee voida elää ennakoitavassa maailmassa ja voida tuoda kaikki tunteensa vuorovaikutukseen, tarvitsematta pelätä joutuvansa hylätyksi tai rangaistuksi. Ennakoitavuus ja pienten arjen toistuvien tapahtuminen samankaltaisuus luo elämään rakennetta. Erityisesti pienet lapset tarvitsevat rutiineja ja ennakoitua tunteakseen olonsa turvalliseksi. (Sinkkonen 2021, 86.)

Turvattomuus on yksi keskeinen seuraamus lapselle vanhempien alkoholinkäytöstä. Turvattomuutta aiheuttaa monet eri tekijät, jotka yhdistyvät alkoholin värittämässä arjessa. Turvattomuuden tunnetta aiheuttaa ennakoimattomuuden lisäksi vanhempien muuttuva käytös, ulkoiset tekijät, perheen sisäiset ristiriidat ja mahdollinen eriasteinen väkivalta. Erilaiset haitalliset kokemukset ja huolenpidon puute aiheuttavat lapselle turvattomuuden tunnetta. Turvaton kiintymyssuhde vaikuttaa kielteisesti lasten myöhempään tunteiden säätelyyn, sosiaalisten suhteiden rakentumiseen niin vertaisiin kuin aikuisiin sekä koulumenestykseen (Saari ym. 2020, 113.). Turvaton lapsi voi joutua olemaan jatkuvasti valppaana, pelätä mitä seuraavaksi tapahtuu ja joutua huolehtimaan itsestään ja muista. Turvaton lapsi ei saa osakseen huolenpitoa ja huomiota, jonka vuoksi aikuiseksi kasvaessaan voi ajatella, ettei tarvitse tai ansaitse mitään.

3.2 Lapsi perheen salaisuuden vaalijana

Lapset elävät arkeaan sellaisissa olosuhteissa, jotka aikuiset heille luovat. Alkoholia käyttävissä perheissä arjen ympäristö voi olla hyvin vajavainen ja lapselle sopimaton, mutta lapsilla ei ole vaihtoehtoa valita muuta eikä monesti tietoa paremmasta. Lapset saattavat jopa peitellä perheen sisällä tapahtuvia asioita, silloin kun ymmärtävät niiden olevan väärin. Lapsi voi piilotella vanhempien alkoholiongelmaa lojaalisuudesta vanhempiaan kohtaan, mutta siihen voi olla myös muita syitä. Lapsen salailu voi olla vapaaehtoista tai salailu voi tapahtua pakotettuna. Lapsi saattaa ymmärtää, mitä voi tapahtua, jos perheen salaisuus paljastuu. Esimerkiksi viranomaisten puuttuminen tilanteeseen voi pelottaa, lapsi voi ymmärtää sosiaalisen häpeän tai vanhemman aseman muuttumisen paljastumisen myötä. Häpeä voi vaikuttaa asian salailuun, sillä lapsi voi pelätä leimaantumista tai kiusaamisen kohteeksi joutumista. Joskus asian salaaminen voi johtua myös siitä, ettei lapsella ole ketään kenen puoleen kääntyä tai hän ei tiedä kenelle voisi asiasta kertoa. (Itäpuisto 2008, 69-71.)

Ani Kellomäki (2017, 75-76) toteaa, että lapset monesti ymmärtävät olla puhumatta perheen asioista muille, vaikkei olisi välttämättä kielletty erikseen. Lapset oppivat salailemaan tapahtumia jo varhaisella iällä. Lapset saattavat jopa ajatella olevansa vanhempien juomisen aiheuttajia ja perheen tilanne aiheuttaa lapselle häpeän tunteita.

Lasten ympärillä toimivien aikuisten on tärkeää ymmärtää perheen sisäisten asioiden arkaluoteisuus. Perheen salaisuuksista puhumiseen tarvitaan luottamuksellinen suhde ja hyvä ilmapiiri. Lasten kanssa luotavissa suhteissa luottamus on ensisijainen elementti. Sosiaalityössä luottamuksellinen suhde kehittyy pikkuhiljaa ja lapselle mahdollistuu kokemus, että työntekijä välittää lapsesta. (Bardy 2013, 259- 261.) Karen Winterin mukaan (2011, 27- 28.) sosiaalityöntekijöiden ymmärrys lasten tilanteesta ja lasten kuunteleminen voisi ehkäistä monia vakavia perheväkivaltatapauksia tai muita laiminlyöntejä.

3.3 Lastensuojelu ja ennaltaehkäisevä työ

Alkoholin ongelmakäyttö on aiemmin nähty enemmän käyttäjän ongelmana kuin koko perheen ongelmana, jolloin muut perheenjäsenet ovat jääneet ilman apua. Mitä nopeammin koko perhe saa apua, sitä paremmin voidaan ennaltaehkäistä lasten ongelmien syntymistä ja jo olemassa olevien ongelmien korjaamisessa. (Peltonen 2004, 63.)

Maritta Itäpuisto (2005, 128) toteaa väitöskirjassaan, että lasten laillisten oikeuksien puuttuminen ja niiden alistaisuus vanhempien päätöksille tekee lasten auttamisesta ilman vanhempien suostumusta vaikeaa. Näin auttamis- ja tukitoimet eivät tavoita niitä alkoholiongelmaisten vanhempien lapsia, joiden vanhemmat eivät myönnä omaa ongelmaansa tai eivät hyväksy lastensa auttamista. Tästä syystä alkoholiongelmaisten vanhempien lasten auttamisen keinoihin tulisi kuulua myös vastoin vanhempien tahtoa tapahtuva auttaminen.

Ennaltaehkäisevällä lastensuojelulla tarkoitetaan toimia, joilla pyritään vaikuttamaan lapsen ja perheen olosuhteisiin niin, ettei tarvittaisi erityispalveluita. Ehkäisevää lastensuojelua on tuki, jota järjestetään eri tahojen toimesta, jotka arjessaan kohtaavat lapsia. Esimerkiksi päivähoito, neuvolapalvelut ja opetustoimi toteuttavat ennaltaehkäisevää lastensuojelua. Ennaltaehkäisyn onnistuminen edellyttää aktiivisia toimenpiteitä kaikilta perustason palvelujen toimijoilta. (Saastamoinen 2016, 46-47.)

Lastensuojelulain muutoksilla on pyritty turvaamaan parempi tiedonkulku eri viranomaisen välillä ja siten nopeuttamaan rikostutinnan aloittamista ja etenemistä lapsiin kohdistuvien rikosten kohdalla. Eri lasten kanssa toimivien viranomaisten ja muiden henkilöiden toiminta on kuitenkin erittäin merkittävässä osassa; lakimuutokset ja ohjeistukset eivät takaa lasten kanssa toimivien henkilöiden toimivan oikea-aikaisesti. (Enroos ym. 2018, 145-146.) Lapsen auttamisen ja myöhemmin ilmenevien ongelmien ennaltaehkäisyssä on siis nykyhetkessä toimivilla aikuisilla erityinen rooli.

Ennaltaehkäisevä lastensuojelutyö ja matalan kynnyksen palvelut ovat lisääntyneet sosiaalihuoltolain uudistuksen myötä. Lastensuojelun ja huostaanoton herättämä pelko aiheuttaa monissa apua tarvitsevilla perheissä sen, ettei uskalleta hakea apua ajoissa. Sosiaalityön rooli on merkittävässä asemassa lasten ja perheiden auttamisessa oikea-aikaisesti.

Silloin kun perheissä alkoholinkäyttö vaikuttaa vanhempien kykyyn vastata lapsen tarpeisiin ja huolehtia lapsen edusta, tulee vastuu lapsen hyvinvoinnista myös kodin ulkopuolisen aikuisen tehtäväksi. Joskus ennaltaehkäisevät toimet eivät ole riittäviä tai niitä ei voida tarjota riittävän ajoissa, jolloin lapsen edun mukaisista ratkaisuista päättää lastensuojelun viranhaltija. (Saastamoinen 2016, 2-3.) Lastensuojelutyöhön sisältyy kontrolli ja julkisen vallan käyttö, jolla voidaan turvata lapsen turvallisuus ja hyvinvointi. Lastensuojelun viranhaltijalla on velvollisuus puuttua tarvittaessa lapsen ja perheen tilanteeseen myös vastoin lapsen tai lapsen perheen tahtoa. (Saastamoinen 2016, 50.)

Lastensuojelulla on keinoja auttaa lasta ja perhettä erilaisilla avohuollon tukitoimilla. Lastensuojelun tukitoimia voivat olla esimerkiksi perheeseen tehtävä perhetyö, vanhempien ohjaaminen päihdehoitoon, tukiperhetoiminta tai perhekuntoutus. Avohuollon tukitoimet ovat kuitenkin vapaaehtoisia, ja vanhempien kieltäytyessä avusta tai kieltäessä ongelmat, voidaan joutua turvautumaan lapsen sijoittamiseen kodin ulkopuolelle lapsen edun turvaamiseksi.

Lastensuojelulain (417/2007) 40§:n mukaan lapsi on otettava huostaan ja järjestettävä sijaishuolto, jos puutteet lapsen huolenpidossa tai kasvuolosuhteet vakavasti vaarantavat lapsen terveyttä tai kehitystä. Myös avohuollon tukitoimien riittämättömyys lapsen edun turvaamiseksi on huostaanoton peruste. (LsL (417/2007) 40§.)

Seuraavaksi kerron tutkimukseni toteuttamisesta ja aineiston valinnasta sekä kuvaan käytettyä aineistoa.

4 TUTKIMUKSEN TOTEUTTAMINEN

Haluan selvittää tutkielmassani sitä, minkälaisia vaikutuksia ja seuraamuksia lapselle on vanhempien alkoholiongelmista aiempien tutkimusten perusteella ja minkälaisia merkkejä esimerkiksi lasten ympärillä toimivat viranomaiset ja muut tahot voivat huomata lapsesta jo varhaisessa vaiheessa? Lisäksi haluan tutkimuksista ilmenevän tiedon perusteella pohtia sitä, millä tavoin voisimme yhteiskunnassa helpottaa lapsia ja perheitä varhaisen avun saamiseen, ja siten ehkäistä myöhäisempien ongelmien syntyä. Varhaisen puuttumisen mahdollisuudet lisääntyvät, mikäli merkkejä perheen tilanteesta huomattaisiin jo ajoissa. Tutkimuskysymykseni ovat ”*Miten vanhempien alkoholinkäyttö vaikuttaa lapseen?*” ja ”*Mitä merkkejä vanhempien alkoholinkäytöstä on mahdollista havaita lapsesta?*”

4.1 Tutkimusmenetelmä

Tutkielmassa on käytetty tutkimusmenetelmänä kuvailevaa kirjallisuuskatsausta. Kirjallisuuskatsauksella tarkoitetaan tutkimustekniikkaa, jolla tehdään tutkimusta tutkimuksista. Kuvaileva kirjallisuuskatsaus on yleisesti käytetty kirjallisuuskatsausmenetelmä, jossa ei ole tarkkoja rajoja tai sääntöjä. (Salminen 2011, 4, 6.)

Kirjallisuuskatsauksen avulla voidaan muodostaa kuva jostain tietyistä asiasta tai aihealueesta. Kirjallisuuskatsausta voidaan lähestyä jonkin tietyn tieteenalan tutkimusten kautta. (Stolt, Axelin & Suhonen 2015, 7.) Kirjallisuuskatsauksessa tutkija keskittyy tutkimuksen kannalta oleellisiin julkaisuihin. Kirjallisuuskatsauksen tarkoituksena on näyttää, miten aiheita on jo aiemmin tutkittu. (Hirsjärvi, Remes & Sajavaara 2009, 121.)

Laadullisessa tutkimuksessa keskeiset käsitteet ohjaavat aineiston hankintavaiheessa tutkijan havaintoja ja valintoja. Laadullisessa tutkimuksessa tutkimuksen päämäärä vaikuttaa tutkimusmateriaalin hankintaan ja siihen, miten tutkija tulkitsee ja ymmärtää tutkimusaineistoa. (Puusa & Juuti 2020, 101.) Olen etsinyt tutkimusaineistoa sen tiedon pohjalta, jota teorian tiedosta nousee ja minulla on työni kautta.

4.2 Tutkimusaineiston haku ja valinta

Olen valinnut aiheen oman kiinnostukseni pohjalta, sillä olen työni vuoksi monesti aiheen kanssa tekemisissä. Aiheen valinta tutun alueen pohjalta tuo omat etunsa tutkimuksen eteenpäin viemiseen (Hirsjärvi, Remes & Sajavaara 2010, 74.). Aiheen kiinnostavuus itselleni liittyy siihen, että toivoisin omaan työhöni myös keinoja ja näkökulmia tilanteissa, joissa perheissä käytetään alkoholia. Miten voisin myös omassa työssäni itse toimia niin, että lapsia voitaisiin auttaa nopeammin vanhempien käyttäessä paljon alkoholia.

Aineistona olen käyttänyt tutkimuksessani aiempia tutkimuksia liittyen vanhempien alkoholinkäyttöön ja sen vaikutuksista lapsiin. Olen valinnut tutkimuksia, joissa asiaa on käsitelty erilaisista näkökulmista ja pyrin löytämään vastauksen tutkimuskysymyksiini niiden perusteella. Kaikissa valitsemistani tutkimuksissa yhteistä on lapsen näkökulma ja vanhempien alkoholinkäytön vaikutukset juuri lapseen.

Etsin kirjallisuutta kirjastoista sekä internetistä ja tutkimuksia tutkielmaani ARTO-tietokannasta, josta olen etsinyt niin kotimaisia kuin kansainvälisiä julkaisuja. Hain tietoa myös JYKDOK- sivulta, josta etsin niin kotimaisia julkaisuja kuin kansainvälisiä e-aineistoja. Lisäksi etsin julkaisuja Janus-lehdestä, Google Scholarista ja Terveysten- ja hyvinvoinnin laitoksen julkaisuista.

Olen käyttänyt tiedonhaussa hakusanoja alkoholismi, vanhempien alkoholiongelma, turvaton lapsuus, turvattomuus, päihdeongelma, vanhemmuus, childhood, insecurity, alcoholism, problem-drinking parents, influence of parental drinking, substance abuse, family, child protection, child welfare. Rajauksena haussa käytin ehtoja vertaisarvioitu ja koko versio saatavilla sekä korkeintaan 5 vuotta vanhoja tutkimuksia hakuehdolla AND. Käytin vain suomenkielisiä ja englanninkielisiä julkaisuja ja ainoastaan maksuttomia julkaisuja. Valitsemistani tutkimuksissa kiinnitin huomiota siihen, että ne käsittelevät vanhempien alkoholinkäytön vaikutuksia lapsen näkökulmista, miten alkoholinkäyttö vaikuttaa lapseen tai miten lapsi sen kokee.

4.3 Käytetyt tutkimukset

Tässä luvussa kuvaan valitsemiani tutkimuksia lyhyesti. Olen käyttänyt tutkimuksessani aiempia tutkimuksia ja tieteellisiä julkaisuja, jotka käsittelevät vanhempien alkoholinkäytön vaikutuksia lapseen eri näkökulmista. Keskeistä ja yhteistä valitsemistani tutkimuksissa on lapsen näkökulmasta

puhuminen. Olen kiinnostunut tutkimuksissa lasten näkökulmasta ja mahdollisuuksista tai esteistä varhaisessa puuttumisessa. Oheisessa taulukossa käyttämäni seitsemän tutkimusta.

Tekijät	Julkaisun nimi	Julkaisun tyyppi
Kesänen Minna 2019.	Lasten ja aikuisten väliset suhteet vanhempien päihdeongelmaa käsittelevissä Tiimi-lehden teksteissä vuosina 2000–2013. Yhteiskuntapolitiikka- lehti 84 (2019):5-6. 561-571.	Tieteellinen artikkeli
Orjasniemi, T. & Kurvinen, A. 2017.	Häpeän päivät, pelon yöt- Lapsuuskokemuksia päihdeperheessä. Janus Sosiaalipolitiikan ja sosiaalityön Tutkimuksen aikakauslehti, 25(2), 127-143.	Tieteellinen artikkeli
Pirskanen Henna 2019.	Alkoholi, isyys ja valta. Ongelmajuovat isät miesten elämäntarinoissa. Väestöliitto. Väestötutkimuslaitoksen julkaisusarja D 53/2011.	Väitöskirja
Pirskanen, H., Kataja, K., Kuussaari, K. & Holmila, M. 2018.	Nuorten näkemyksiä avusta ja tuesta palvelujärjestelmässä, kun vanhemmalla on päihdeongelma. Terveiden ja hyvinvoinnin laitoksen julkaisussa Nuorten palveluiden pauloissa: Nuorten elinolot- vuosikirja 2018, sivut 104-112.	Tieteellinen artikkeli
Raitasalo, K. & Jääskeläinen, M. & Holmila, M. 2016.	Sukupolvien sillat ja kasvamisen karikot – vanhemmat, lapset ja alkoholi, ss. 83-97. Helsinki: Terveiden ja Hyvinvoinnin laitos (THL).	Tieteellinen artikkeli
Ravindran, O., Hima, K., Natarajan, S. & Sathianathan, R. 2018.	Behavioral Problems and temperamental characteristics among children in alcoholic families. Julkaisussa Journal of Mental Health an Human Behavior 2018-01-01, Vol.23 (1), s.52-56.	Vertaisarvioitu artikkeli

Rossow, I., Felix, L., Keating, P. & McCambridge, J. 2016.	Parental drinking and adverse outcomes in children: A scoping review of cohort studies. Julkaisussa Drug and Alcohol review 2016-07, Vol.35 (4), s.397-405.	Vertaisarvioitu artikkeli
--	---	---------------------------

Taulukko 1. Käytetty aineisto

Kerron seuraavaksi lyhyesti jokaisesta tutkimuksesta, jotka olen tutkimukseeni valinnut.

Minna Kesänen (2019) on tutkimuksessaan selvittänyt vanhempien päihdeongelman vaikutuksia lasten ja vanhempien välisten suhteiden määrittelyssä. Kesänen on kerännyt aineistonsa Tiimi-lehden lapsia, lapsiperheitä ja päihteitä pääasiallisena teemana käsittelevästä teksteistä. Aineisto on kerätty vuosina 2000-2013. Tiimi-lehti on päihdetyön erikoislehti. Aineisto on analysoitu hyödyntäen Erwin Goffmanin kehysanalyttistä ajattelutapaa. Valitsin tutkimuksen, sillä siinä käsitellään auttamisnäkökulmaa ja päihdetyötä lasten näkökulmasta.

Orjasniemi ja Kurvinen (2017) ovat artikkelissaan käsitelleet lapsuuden kokemuksia elämästä alkoholia käyttävien vanhempien kanssa. Artikkelin perustuu lapsuuden omakohtaisiin kokemuksiin elämästä alkoholi-ongelmaisen vanhemman kanssa. Aineistona on käytetty Alkon viisas vanhemmuus- Millaisen mallin annat lapselle? -ohjelman ja Kodin Kuvalehden yhdessä järjestämän Alkoholi ja lapsuuteni-kirjoituskilpailun satoa vuodelta 2009. Aineisto sisältää 53 tarinaa, kirjoittajien ikäjakauma on 21-77 vuotta. Lapsuuden kokemukset ajoittuvat eri vuosikymmenille. Näkökulmana on vanhempien alkoholinkäyttöön liittyvät haitat lapsen kokemana.

Pirskanen, Kataja, Kuussaari ja Holmila (2018) käsittelevät artikkelissaan sitä, millaisia kokemuksia ja näkemyksiä nuorilla on avusta ja tuesta palvelujärjestelmässä, kun vanhemmalla on päihdeongelma. Aineistona on Terveystieteiden tutkimuskeskuksen Varttuminen suomalaisessa alkoholikulttuurissa- hankkeessa vuonna 2014 kerätyt päihdeongelmista kärsineiden vanhempien 12-19-vuotiaiden nuorten teemahaastattelut. Haastattelut toteutettiin yksilö-, pari- ja ryhmähaastatteluina. Lapsen näkökulma nousee esille ja kiinnostus kohdistuu juuri nuorten omaan kokemukseen tuesta ja avusta.

Raitasalon, Holmilan ja Jääskeläisen (2016) artikkelissa käsitellään vanhempien alkoholinkäytöstä aiheutuvia haittoja lapselle. Aineistona on käytetty Terveystieteiden tutkimuskeskuksen Vanhemmat ja lapset- tutkimusprojektissa (VANLA) kerättyä rekisteriainestoa päihdeperheissä kasvavien lasten

määrästä, kasvuolosuhteista ja lasten kokemista haitoista. Rekisteritietojen pohjalta voidaan arvioida vain hoitoon johtaneiden päihdeongelmien yleisyyttä. Rekisteritietojen pohjalta on selvitetty, millaisia päihdeongelmia esiintyy, kuinka erilaiset ongelmat perheissä kasautuvat sekä vanhempien päihdeongelmasta eri ikävaiheissa oleville lapsille aiheutuvia haittoja. Artikkelissa nousee esille vanhempien alkoholinkäytöstä aiheutuvia seurauksia lapselle.

Henna Pirskanen (2011) on tutkimuksessaan selvittänyt, miten alkoholinkäyttö vaikuttaa isyyteen ja erityisesti miesten kokemuksiin isäsuhteesta alkoholia käyttävän isän kanssa. Aineistona tutkimuksessa on elämäkertahaastatteluja miehiltä, joilla on ollut elämänsä varrella ongelmajuova isä.

Ravindran, Hima, Natarajan ja Sathianathan (2018) ovat tutkimuksessaan vertailleet alkoholia käyttävien vanhempien lasten ja lasten, joiden vanhemmat eivät käytä alkoholia, riskiä käytösongelmiin ja haastavaan temperamenttiin. Tutkimuksessa on käytetty erilaisia kyselyitä lapsille, joiden vanhemmat käyttävät alkoholia ja lapsille, joiden vanhemmat eivät käytä alkoholia. Tutkimuksessa ilmenee vanhempien alkoholinkäytön seurauksia lapsille.

Rossow, Felix, Keating ja McCambridge (2016) ovat koonneet ja kartoittaneet aiempia tutkimuksia vanhempien alkoholinkäytön seurauksista lapsille. Tutkimus on toteutettu skoping katsauksena, jossa käytettiin 99 tutkimusta. Kaikki 99 tutkimusta olivat vertaisarvioituissa julkaisuissa. Tutkimuksessa on käytetty vain englanninkielisiä julkaisuja. Tutkimuksesta ilmenee vanhempien alkoholinkäytön vaikutuksia lapsiin sekä pohditaan, millaiselle tutkimukselle olisi tarvetta.

Tulostin kaikki tutkimukset ja luin tutkimuksia läpi useaan kertaan. Tämän jälkeen etsin tutkimuksista yhtäläisyyksiä, eli mitä samankaltaisia asioita teksteistä nousee. Olen jakanut teksteistä nousseita asioita teemoihin tutkimuskysymysteni mukaan. Teemat ovat lapselle vanhempien alkoholinkäytöstä aiheutuvat haitat sekä ongelmien havaitseminen ja ennaltaehkäisy. Olen lukiessani tutkimuksia keskittynyt niihin sisältöihin, joita teoreettisessa viitekehyksessä käsittelen.

5 VANHEMPIEN ALKOHOLINKÄYTÖLLÄ HAITALLISIA VAIKUTUKSIA LAPSEEN

Tässä luvussa käyn läpi tutkimustuloksia kirjallisuuskatsauksestani. Tutkimustuloksista olen nostanut neljä eri teemaa, millä tavoin vanhempien alkoholinkäyttö vaikuttaa lapseen tutkimusten perusteella.

Olen lisäksi etsinyt vastausta siihen, millä tavoin erilaisia merkkejä voidaan havaita ja mitkä tekijät vaikeuttavat merkkien havaitsemista.

Raitasalo, Holmila ja Jääskeläinen (2016, 92) toteavat, että lapsuus päihdeongelmaisen vanhemman kanssa on merkittävä riski lapsen terveydelle ja kehitykselle. Vanhemman päihdeongelmilla on todettu olevan monesti myös yhteys mielenterveysongelmiin, taloudellisiin ja sosiaalisiin ongelmiin. Henna Pirskasen (2011, 120-123) tutkimuksen mukaan lapsuudessa koettu isän alkoholinkäyttö on voitu kokea negatiivisempaan lapsen kasvaessa aikuiseksi ja arvioidessa lapsuudessa koettuja asioita eri tavalla.

Käyttämieni tutkimusten perusteella voidaan todeta, että vanhempien alkoholinkäytön seuraukset lapselle voivat olla erilaisia ja pitkäkestoisia. Mahdollisuudet auttaa lapsia ja perheitä ovat erilaiset riippuen siitä, missä vaiheessa apua on mahdollista antaa. Tutkimustulokset vastaavat aiempaa käsitystäni vanhempien alkoholinkäytön vaikutuksista lapsiin ja tukee ajatusta siitä, että varhaisella puuttumisella voitaisiin vaikuttaa pitkäaikaisiin seurauksiin. Lisäksi on todettavissa, että lasten ja nuorten oman äänen kuuleminen ja huomiointi apua järjestettäessä on ensiarvoisen tärkeää.

5.1 Turvattomuus, pelko ja häpeä

Päihdeongelmista kärsivä vanhempi määrittyy aikuiseksi, joka aiheuttaa lapselle toistuvasti vaikeita tunteita, kuten pelkoa, vihaa, surua ja pettymyksiä päihteidenkäytöllään. (Kesänen 2019, 565.)

Vanhempien alkoholinkäyttö aiheuttaa lapsille turvattomuutta, pelkoa ja häpeän tunnetta. Orjasniemi ja Kurvinen (2017, 128) toteavat vanhempien runsaan alkoholin aiheuttavan lapselle erilaisia haittoja, kuten riitoja sekä häpeän ja turvattomuuden tunteita. Vanhempien alkoholinkäyttöön yhdistetään negatiivisia asioita, kuten vihaa, pelkoa, häpeää ja inhoa. Lapset häpeävät vanhempien juomista ja erityisen häpeällisenä koetaan se, kun kaverit näkevät vanhemmat humalassa. Myös Raitasalo ym. (2016, 92) toteavat, että lapsen kaverisuhteet voivat kärsiä, kun kodin ongelmia halutaan peitellä.

Häpeä ja pelko voivat aiheuttaa sen, etteivät lapset kerro ulkopuolisille tilanteestaan. toisaalta monet vanhemmat häpeävät omaa toimintaansa ja tilannettaan tai puolisonsa alkoholinkäyttöä.

Orjasniemi ja Kurvinen (2017, 134) toteavat, että päihdeperheen lasten elämää leimaa usein turvattomuuden tunne. Turvattomuus liittyy arjen kaoottisuuteen, huolenpidon puuttumiseen, vanhempien käyttäytymisen arvaamattomuuteen ja erilaisiin kriisitilanteisiin. Vaikka vanhemman

alkoholinkäyttö ei aiheuttaisi väkivaltaa tai muita vakavia seurauksia, kokee lapsi vanhemman alkoholinkäytön ongelmalliseksi.

Pelkoa voi aiheuttaa lapselle erilaiset asiat arjessa. Päähtyneiden vanhempien kanssa elävillä lapsilla pelko liittyy arkeen ja kotiin. Orjasniemi ja Kurvinen (2017, 134-135) ovat todenneet tutkimuksensa perusteella, että päihdeperheessä elävillä lapsilla pelko saattaa kohdistua asioihin, joita normaalisti lapset odottavat. Esimerkiksi erilaiset juhlapyhät saattavat aiheuttaa lapsessa pelkoa innostuneisuuden sijasta, sillä se tietää vanhemmille mahdollisuutta juoda pidemmän aikaa. Lapset voivat pelätä myös kodin ääniä, riitelyä ja vanhempien ennakoimatonta toimintaa. Lapsi ei pysty ennakoimaan päähtyneen vanhemman toimintaa, jolloin lapsi saattaa elää jatkuvassa pelossa siitä, mitä seuraavaksi tapahtuu. Pelko voi ulottua myös kodin ulkopuolelle, jolloin lapsi saattaa pelätä esimerkiksi koulussa, mitä kotona tapahtuu, onko vanhemmat kunnossa tai pahoinpiteleekö isä äitiä. Päihdeperheessä pienet arjen asiat, joiden tulisi luoda lapselle turvaa, aiheuttaakin päihdeperheessä enemmän pelkoa.

5.2 Käytöshäiriöt ja psyykkiset oireet

Raitasalo ym. (2016, 87) toteavat, että vanhempien päihdeongelma voi aiheuttaa puutteita lapsen kasvuympäristössä ja lapsen terveystilaa voi lisääntyä riittämättömästä hoidosta ja huolenpidosta johtuen. Tämä voi lisätä riskiä tapaturmiin, sairasteluun sekä erilaisiin psyykkisen kehityksen ja käyttäytymisen häiriöihin. Myös Rossow, Lambert, Keating ja McCambridge (2016, 402) ovat tutkimuksensa perusteella todenneet, että vanhempien alkoholinkäyttö liittyy lasten lisääntyneeseen riskiin erilaisiin psykososiaalisiin ongelmiin kuten käyttäytymishäiriöihin.

Käytöshäiriöt ja psyykkiset oireet voivat haitata esimerkiksi lapsen koulunkäyntiä ja sosiaalisia suhteita. Lapsi saattaa leimautua hankalaksi ja häiriköksi, vaikka todellisuudessa käytös voi olla oireilua esimerkiksi perheen vaikeasta tilanteesta ja vanhempien alkoholinkäytöstä.

Ravindran, Hima, Natarajan ja Sathianathan (2018, 55) ovat tutkimustulostensa perusteella todenneet, että alkoholia käyttävien vanhempien lapsilla on enemmän aggressiivista, impulsiivista, vihamielistä käytöstä ja kiusaamista kuin lapsilla, joiden vanhemmat eivät käytä alkoholia. Ravindran ym. (2018, 56) ovat myös todenneet vanhempien alkoholinkäytöllä olevan yhteyden lasten temperamentin haasteisiin. Haasteet voivat ilmetä siten, että lapsen on vaikeaa sopeutua, lapsella on matalampi reagoitokyky, negatiivinen emotionaalisuus ja lapsi voi olla häiriöherkempi.

5.3 Fyysinen, henkinen ja seksuaalinen väkivalta

Päihdeperheen lapsella on tutkimusten ja kirjallisuuden perusteella suurempi riski joutua eriasteisen väkivallan tai kaltoinkohtelun uhriksi. Rossow ym (2016, 402) toteavat, että vanhempien alkoholin liikkakäyttö on yhteydessä lapsen emotionaaliseen, fyysiseen ja seksuaaliseen väkivaltaan. Vanhempien toimintakyky ja arviointikyky muuttuvat päihtyneenä, jolloin lapsen suojeleminen ei toteudu.

Lapseen itseensä kohdistuvan väkivallan lisäksi monet lapset joutuvat näkemään erilaista väkivaltaa. Orjasniemi ja Kurvinen (2017, 136) ovat todenneet, että päihdeperheissä väkivalta tulee lapsille tutuksi, riitely ja väkivalta kietoutuvat usein alkoholiongelmiin. Lapsi voi kokea henkistä väkivaltaa, fyysistä väkivaltaa ja myös seksuaalista väkivaltaa. Erityisesti äidin päihdeongelma voi Orjasniemen ja Kurvisen mukaan altistaa lasta enemmän fyysiselle tai seksuaaliselle väkivallalle.

Henkinen väkivalta voi olla lapsen mitätöintiä, haukkumista, raivoamista, uhkailua ja vanhempien riitelyn sivusta seuraamista sekä pelkoa. Humalainen vanhempi voi käyttäytyä lasta kohtaan arvaamattomasti ja uhkaavasti. Seksuaalisen väkivallan uhka on lapsen elämässä läsnä silloin, kun ympärillä olevat aikuiset juovat holtittomasti. (Orjasniemi ja Kurvinen 2017, 136-137.)

Myös Pirskasen (2011, 112-117.) tutkimuksessa ilmenee poikien kokemus isänsä väkivaltaisuuden lisääntymisestä humalassa. Väkivalta on kohdistunut lapseen tai muihin perheen jäseniin, jopa isään itseensä. Väkivalta on aiheuttanut lapselle pelkoa ja tehnyt isästä lapselle etäisen ja aiheuttanut inhoa isää kohtaan.

5.4 Pitkäaikaiset seuraukset

Vanhempien päihteidenkäytöllä on vaikutuksia lapsen kasvaessa nuoreksi ja edelleen aikuiseksi. Lapsuudessa koetut haitalliset kokemukset voivat vaikuttaa pitkäaikaisesti. Raitasalo ym. (2016, 91) toteavat, että lapsuudessa koettu vanhemman päihdeongelma voi olla yhteydessä mielenterveydenhäiriöihin ja haitalliseen päihteidenkäyttöön nuoruudessa. Lisäksi alkoholiongelmista kärsivien vanhempien lasten on todettu muita lapsia useammin pärjäävän huonosti koulumenestyksessä ja hakeutuvan harvemmin jatkokoulutuksiin. Rossow ym. (2016, 402) ovat myös todenneet tutkimuksessaan, että vanhempien alkoholinkäytöllä on yhteys lapsen alhaisempaan koulutustasoon. Ravindran ym. (2018, 55) toteavat alkoholia käyttävien vanhempien lapsilla olevan suurentunut riski alkoholismiin kasvaessaan aikuiseksi.

Pirskasen (2011, 120-128) tutkimuksen perusteella toistuvat pettymykset ovat rikkoneet luottamuksen vanhempaan, tietämyksen ja ymmärryksen lisääntyminen ovat vaikuttaneet epäluottamuksen syntymiseen. Alkoholinkäyttö voi aiheuttaa sen, että vanhempi vetäytyy yhteydenpidosta lapseen ja tunnetasolla hylätyksi tuleminen voi aiheuttaa häpeää. Teini-iässä koetut haasteet voivat osaltaan olla seurausta vanhemman juomisesta. Lapsen kasvaessa aikuiseksi ja muuttaessa pois kotoaan, voivat lapsuuden kokemukset vaikuttaa yhteydenpitoon vanhemman kanssa. Lapsen aikuistuesssa riippuvuus ja valtasuhde muuttuvat, jolloin lapsi voi valita minkä verran pitää yhteyttä vanhempiinsa.

Lapsuudessa koettu salailun kulttuuri perheessä voi aiheuttaa sen, että lapset oppivat vaikenemaan vaikeista asioista. Tällainen voi vaikuttaa pitkäaikaisesti myös aikuisuudessa, eikä ihminen osaa tuoda esille kokemiaan vaikeuksia vaan vaikenee. Orjasniemi ja Kurvinen (2017, 133) toteavat lapsen oppivan vanhemmilta mallin, ettei vaikeista asioista puhuta.

Myös Ravindran ym. (2018, 56) toteavat tutkimuksensa perusteella, että turvallisessa vanhempi-lapsi suhteessa lapsi voi säännellä negatiivisia tunteitaan, kun turvattomassa suhteessa lapsi saattaa oppia sääntelemään tunteitaan vanhemman mukaan. Tällöin lapsen tunteidensäätely vaikeutuu ja se voi aiheuttaa haasteita myöhemmässä elämänvaiheessa elämän eri osa-alueilla.

Pelko voi olla pitkäaikainen haitta, joka vanhempien alkoholinkäytöstä ja siihen liittyvistä ongelmista aiheutuu. Lapsuudessa koettu pelko voi tuntua vielä vuosikymmenten jälkeen ja vaikuttaa ihmiseen. Joihinkin pelottaviin tapahtumiin liittyvät muistot voivat tuntua voimakkaina pitkään. (Orjasniemi ja Kurvinen 2017,134.)

5.5 Varhaisten merkkien havaitseminen ja havaitsemista estävät tekijät

Psykykinen oireilu eri tavoin on yksi vanhempien alkoholinkäytön seurauksista lapselle (Raitasalo 2016; Ravindran ym. 2018; Rossow ym. 2016.) Lapsen psykkinen oireilu on yksi helposti havaittavista merkeistä, joita lapsesta saattaa havaita arjen eri ympäristöissä. Esimerkiksi koulunkäynnin vaikeutena oireilu saattaa näkyä koulun arjessa ja herättää aikuisten huomiota.

Ongelmien havaitsemista voi estää se, että lapsi tai perhe eivät kerro tilanteestaan muualle. Vanhempien alkoholinkäyttö on perheen sisäinen salaisuus ja lapset mukautuvat tilanteeseensa. Toisaalta joskus perheissä ei ole syntynyt suuria ongelmia, joita olisi mahdollista edes havaita.

Tutkimukset osoittavat, että monissa perheissä pärjätään hyvin huolimatta vanhempien päihdeongelmasta (Raitasalo ym. 2016, 93.).

Orjasniemi ja Kurvinen toteavat myös, että lapsi saattaa ymmärtää vanhemman alkoholinkäytön olevan salainen ja hävettävä asia, josta ei puhuta. Lapsi saattaa luulla vanhemmat juomisen olevan hänen syynsä tai joskus vanhempi voi kieltää lasta puhumasta asiasta kenellekään. Lapset siis puhuvat hyvin harvoin vanhempien alkoholinkäytöstä ulkopuolisille. Ongelman salaaminen estää avun hakemisen ja saamisen, eikä vanhemman juomisen aiheuttamista ongelmista puhuta välttämättä edes perheen sisällä. (Orjasniemi ja Kurvinen 2017, 133.)

Ongelmien ehkäisy, varhainen havaitseminen ja matalan kynnyksen avunsaanti ovat edellytyksiä auttamiselle (Pirskanen ym. 2018, 111). Lasten kuuleminen on tärkeää, myös ilman vanhempien läsnäoloa. Lasten ja nuorten voi olla vaikeaa kertoa vanhempiinsa liittyvistä huolista vanhempien kuullen. Pirskasen ym. (2018, 111) tutkimustulosten perusteella konkreettisia tahoja ongelmien tunnistamiseen, puheeksi ottamiseen ja varhaisen tuen tarjoamiseen voi olla esimerkiksi kouluterveydenhuollon laajat terveystarkastukset, oppilashuollon asiantuntijaryhmät sekä nuorisotyö.

Minna Kesäsen (2019, 565-566) tutkimuksessa nousee esille, että lasten äänen kuuleminen ja lapsen tunteiden ymmärtäminen ovat tärkeitä asioita lapsen auttamisessa. Lapsen kuulemisen ja näkemisen esteenä voi olla Kesäsen mukaan työntekijän epävarmuuden tunteet ja lapsen kokemusten kuulemisen raskaus. Myös Pirskanen ym. (2018, 110) toteavat, että nuoren avun saaminen on viivästynyt tai estynyt nuoren salatessa ongelmia esimerkiksi lojaaliudesta vanhempiaan kohtaan tai nuori on voinut kokea, ettei saa kaipaamaansa apua.

Raitasalo ym. (2016, 93) toteavat, että huomiota tulisi kiinnittää ympäristön suojaaviin tekijöihin, jotka auttavat pärjävyyden ja lannistumattomuuden kehittymistä. Mikäli ympäristö on ennakkoluuloinen, voi se aiheuttaa lapselle kiusaamista tai leimaamista. Jos ympäristö on ennakkoluuloton ja avoin, voi se johtaa toimivaan apuun ja tukeen.

Muut aikuiset kuin lapsen vanhemmat esimerkiksi sosiaali- ja terveystalveissa, päivähoitossa, koulussa, nuorisotyössä ja harrastuksissa voivat olla lapsen tukena vaikeissa olosuhteissa ja elämäntilanteissa. Koko perheen ongelmien varhainen huomaaminen sekä puuttuminen niihin on tärkeää. Esimerkiksi vanhemman hakeutuessa päihdepalveluihin, tulisi selvittää lapsen olosuhteet ja tilanne sekä etsiä keinoja auttaa koko perhettä. Jos vanhempien alkoholinkäyttö otettaisiin puheeksi herkemmin eri tilanteissa, voitaisiin mahdollisesti tarjota varhaisempaa tukea. (Raitasalo ym. 2016, 94.)

6 JOHTOPÄÄTÖKSET

Tarkoitukseni oli tutkimukseni perusteella selvittää miten vanhempien alkoholinkäyttö vaikuttaa lapseen ja millaisia merkkejä voidaan havaita lapsessa siitä, että lapsen vanhemmat käyttävät alkoholia perheessä.

Tutkimukseni perusteella on todettavissa, että lapsille aiheutuu moninaisia haittoja vanhempien alkoholinkäytöstä. Alkoholi vaikuttaa vanhemman kykyyn vastata lapsen tarpeisiin sekä vanhemman arviointikykyyn. Lapsen elämä ja arki määrittyvät vanhemman voinnin mukaan ja arki saattaa olla hyvin vaihtelevaa ja ennakoimatonta. Tutkimustulokset vastaavat aiempaa käsitystäni vanhemman alkoholinkäytön vaikutuksista lapsiin.

Tutkimustuloksissa nousi esille erilaisia seuraamuksia, joiden riski lisääntyy lapsella, jonka vanhemmat käyttävät alkoholia. Nämä seuraamukset ovat myös niitä merkkejä, joita lapsesta on mahdollista havaita. Tutkimustulosten perusteella lapset kokevat turvattomuutta, pelkoa ja häpeää, kuten myös aiemman kirjallisuuden perusteella on todettavissa. Päihdeperheessä ei ole arjessa ennakoitavuutta ja tilanteet voivat muuttua nopeasti ja vanhemman mielen mukaan. Lapsen on mahdotonta ennakoida tulevaa, mikä aiheuttaa pelkoa ja turvattomuutta. Häpeää lapset joutuvat kokemaan, kun kotiin ei voi viedä kavereita tai kun vanhemmat käyttäytyvät erikoisesti humalatilansa vuoksi.

Vanhempien päihteidenkäyttö lisää riskiä sille, että lapsi altistuu eriasteiselle väkivallalle. Lapsen itseensä voi kohdistua väkivaltaa tai lapsi voi altistua näkemään ja kuulemaan hänen ikätasolleen sopimattomia asioita. Vanhemman puutteellinen kyky huolehtia lapsesta voi altistaa lapsen myös ulkopuolisten tekemälle väkivallalle, jos vanhemmat eivät päihtymyksensä vuoksi ymmärrä tai pysty lasta suojelemaan.

Erilaiset seuraukset voivat näkyä lapsen toiminnassa ja käyttäytymisessä. Esimerkiksi lapsesta saattaa ulkoisesti havaita erilaisia väkivallan merkkejä, jos lapseen kohdistuu väkivaltaa. Lapsi voi olla huomattavan väsynyt, jos vanhempien alkoholinkäyttö vaikuttaa lapsen nukkumiseen. Lapsi voi olla esimerkiksi itkuherkkä tai huonotuulinen.

Vanhempien alkoholinkäyttö on merkittävä ongelma monien lasten elämässä. Lapsilla on alisteinen asema suhteessa vanhempiinsa ja siksi vanhempien valinnat määrittelevät lapsen elämää. Jokaisella lapsella tulisi olla tasavertainen mahdollisuus turvalliseen lapsuuteen. Suomalaisessa yhteiskunnassa

on monia keinoja auttaa lapsiperheitä ja lapsia, mutta auttamisen on haastavaa, jos ongelmat eivät tule näkyviin.

Lapsen ympärillä toimivilla aikuisilla on merkittävä rooli auttamisessa, sillä lapset voivat monista syistä salata perheen tilannetta eivätkä kerro ulkopuolisille asioista. Jotta auttamiseen voitaisiin panostaa ajoissa, olisi tärkeää huomioida jo varhaisia merkkejä sekä pystyä toimimaan lapsen edun mukaisesti tilanteissa, joissa havaitsee lapsen hädän.

On tärkeää huomata, että monesti yksikin turvallinen aikuinen voi olla lapselle merkittävä tuki ja ehkäistä pitkäaikaisia seuraamuksia tai vaikeuksia aikuisuudessa. Vanhempien alkoholinkäyttö ja sen aiheuttamat asiat ovat lapselle haitallisia, mutta seurausten vakavuuteen vaikuttaa lapsen persoona ja tunne siitä, että on joku turva. Turvattomuus nousi selkeästi monella tavalla keskeiseksi tunteeksi lapsella, silloin kun vanhemmat käyttivät alkoholia. Tällöin voi kodin ulkopuolellakin olla joku turvallinen aikuinen esimerkiksi harrastuksen kautta tai koulussa.

7 POHDINTA

Tässä tutkimuksessa olen selvittänyt vanhempien alkoholinkäytön vaikutuksia lapseen ja asioita, jotka vaikuttavat varhaiseen puuttumiseen edistävästi ja estävästi. Tutkimustulokset tukevat aiempaa käsitystäni vanhemman alkoholinkäytön vaikutuksista lapseen ja korostaa nähdäkseni tarvetta ennaltaehkäiseville palveluille ja päihdepalveluiden sekä lapsiperheiden palveluiden yhteistyölle. Merkittävässä asemassa ovat lasten ympärillä toimivat aikuiset, jotka huomaavat lapsesta erilaisia merkkejä, miten niihin reagoivat. Ilmoitusvelvollisuus koskee erilaisia viranomaisia ja työssään lapsia kohtaavia henkilöitä, mutta tärkeää on myös muiden lasten lähellä olevien henkilöiden puuttuminen rohkeasti lapsen hätään. Se, ettei lapsi pyydä apua, ei tarkoita, ettei lapsi apua tarvitse. Samoin vanhempien kohdalla, alkoholiongelmainen ihminen ei itse ehkä tunnista ongelmaansa.

Vaatii rohkeutta puuttua, ottaa vaikeita asioita puheeksi ja joskus tilanne vaatii sen, että apua tarjotaan perheen tahtomatta. Lasten auttaminen on kaikkien yhteinen asia, ei vain viranomaisten.

Tutkimuksessa ilmenevät tulokset ovat samankaltaisia kuin aiemmasta kirjallisuudesta ilmenee. Tämä herättää kysymyksen, miksi edelleen niin monissa perheissä on se tilanne, että vanhempien alkoholinkäyttö ehtii aiheuttamaan lapsille paljon haittaa ennen kuin tilanteeseen puututaan tai ei

puututa ollenkaan? Päihdepalveluissa tulisi painottaa lasten tilannetta silloin, kun päihdepalveluissa asioi henkilö, jolla on lapsia. Yhteistyö eri toimijoiden välillä tulisi olla sujuvaa ja jokaisen toimijan huolehtia omasta osuudestaan ilmoitusvelvollisuudestaan huolehtimalla.

Toisaalta on huomioitava, ettei vanhemman alkoholinkäyttö aiheuta kaikille lapsille samanlaisia haasteita arkeen, lapsuuteen tai aikuisuuteen. Monesti lapselle voi riittää yksikin turvallinen aikuinen, jonka turvin lapsesta kasvaa tasapainoinen aikuinen taustoistaan huolimatta. Tutkimuksen ja aiemman kirjallisuuden perusteella voidaan todeta, että varhainen puuttuminen on haastavaa. Voidaan myös todeta, että joskus lapsen auttaminen voi olla myös muuta tukea kuin väliintulo perheen tilanteessa. Lapselle turvallisena aikuisena ja tukena toimiminen voi kantaa lasta kasvamaan tasapainoisemmin ja itseensä uskoen kodin vaikeuksista huolimatta.

Olen pohtinut sitä, miksi alkoholinkäytön ollessa hyvin yleistä, jää se silti usein piiloon ja esimerkiksi lapset ovat usein hiljaisia kärsijöitä. Liittyykö se siihen, että alkoholinkäyttöä ei pidetä lapsen näkökulmasta vieläkään niin haitallisena? Mikäli vain toinen vanhemmista käyttää haitallisesti alkoholia, ei monesti ole mahdollisuutta auttaa lasta vaan lapsen tarpeista huolehtiminen on toisen huoltajan vastuulla. Niissäkin tapauksissa lapsi altistuu vanhemman alkoholinkäytöstä aiheutuville haitoille ja monet riskit koskettavat myös sellaista lasta. Siitä huolimatta, että toinen vanhempi lapsen tarpeista huolehtii. Nähdäkseni päihdepalveluissa tulisi ottaa vielä nykyistä enemmän koko perhe huomioon vanhemman ollessa päihdehoidossa, sillä vanhemman alkoholinkäyttö ei ole koskaan vain yksilön ongelma, vaan koskettaa koko perhettä.

Olisi hyödyllistä tutkia sitä, millä tavoin perheen huomiointi päihdehoidossa toteutuu ja minkälaisia vaikutuksia sillä on havaittu olevan. Toinen itseäni kiinnostava tutkimusaihe on, että miten vanhempien päihdeettömyyden tukeminen toteutuu, kun lapsi on jouduttu sijoittamaan kodin ulkopuolelle vanhemman alkoholinkäytön vuoksi. Olen kohdannut tilanteita, joissa lapsi sijoitetaan kodin ulkopuolelle vanhemman alkoholinkäytön vuoksi ja tosiasiallisesti vanhemman alkoholinkäyttöön ei sen jälkeen pyritä saamaan muutosta. Lisäksi pohdin sitä, millaiseksi vanhemmat itse kokevat auttamisen, silloin kun heillä on alkoholiongelma ja lapsia. Onko väliintulo koettu auttamisena ja millaista tukea alkoholia käyttävät vanhemmat itse ovat kokeneet tarvitsevansa.

Koen tämän tutkimuksen tekemisen olleen itselleni hyvää harjoitusta tutkimuksen tekemisestä ja sen eri vaiheista. Itselleni oli yllättävää, kuinka aikaa vievää tutkimusten etsiminen ja työstäminen ovat. Oppimiskokemuksena koen kandidaatintutkielman olleen erittäin antoisa. Olisi mielekästä tulevaisuudessa päästä tutkimaan erilaisilla tutkimusmenetelmillä ihmisten kokemuksia samasta aihepiiristä eli vanhempien alkoholinkäytöstä.

8 LÄHTEET

Bardy, M. 2013. Lastensuojelun ytimissä. Tampere: Suomen Yliopistopaino Oy.

Enroos, R., Heino, T. & Pösö, T. (toim.) 2016. Huostaanotto. Lastensuojelun vaativin tehtävä. Tampere: Vastapaino.

Helavirta, S. 2012. Koti lastensuojelun asiakkaana olevien lasten kuvaamana ja moraalisten kannanottojen kohteena. Teoksessa: Forsberg, H. & Autonen-Vaaraniemi, L. (toim.). Kiistanalainen perhe, moraalinen järkeily ja sosiaalityö. Tampere: Vastapaino.

Hirsjärvi, S., Remes, P. & Sajavaara, P. 2010. Tutki ja kirjoita. Hämeenlinna: Kariston kirjapaino Oy.

Holmila, M. & Raitasalo, K. & Tigerstedt, C. (toim.) 2016. Sukupolvien sillat ja kasvamisen karikot – vanhemmat, lapset ja alkoholi. Helsinki: Terveystieteiden ja Hyvinvoinnin laitos (THL). https://www.julkari.fi/bitstream/handle/10024/131418/URN_ISBN_978-952-302-738-1.pdf?sequence=1&isAllowed=y

Itäpuisto, M. 2005. Kokemuksia alkoholiongelmaisten vanhempien kanssa eletystä lapsuudesta. Kuopio: Kuopion yliopisto. Väitöskirja.

Itäpuisto, M. 2008. Pullon pohjimmaisat. Lapsi, perhe ja alkoholi. Jyväskylä: Gummerus Kirjapaino Oy.

Kellomäki, A. 2017. Kosteusvaurioita. Kasvukertomuksia pullon juurelta. Keuruu: Otavan kirjapaino Oy.

Kesänen, M. 2019. Lasten ja aikuisten väliset suhteet vanhempien päihdeongelmaa käsittelevissä Tiimi-lehden teksteissä vuosina 2000–2013. Yhteiskuntapolitiikka- lehti 84 (2019):5-6. 561-571. https://www.julkari.fi/bitstream/handle/10024/138278/YP1905-6_Kes%C3%A4nen.pdf?sequence=3&isAllowed=y

Lastensuojelulaki 417/2007.

Notko, M. & Sevón, E. 2018. Teoksessa Eerola, P. & Pirskanen, H. (toim.) 2018. Perhe ja tunteet. Helsinki: Gaudeamus.

Orjasniemi, T. & Kurvinen, A. 2017. Häpeän päivät, pelon yöt- Lapsuuskokemuksia päihdeperheessä. Janus Sosiaalipolitiikan ja sosiaalityön Tutkimuksen aikakauslehti, 25(2), 127-143. Noudettu osoitteesta <https://journal.fi/janus/article/view/56828>

Peltonen, A. 2004. Apua ajoissa. Tunnista lapsen hätä. Helsinki: Kirjapaja.

Pirskanen, H. 2011. Alkoholi, isyys ja valta. Ongelmajuovat isät miesten elämäntarinoissa. Väestöliitto. Väestötutkimuslaitoksen julkaisusarja D 53/2011.

Pirskanen, H., Kataja, K., Kuussaari, K. & Holmila, M. 2018. Nuorten näkemyksiä avusta ja tuesta palvelujärjestelmässä, kun vanhemmalla on päihdeongelma. Terveyden ja hyvinvoinnin laitoksen julkaisussa Nuorten palveluiden pauloissa: Nuorten elinolot- vuosikirja 2018, sivut 104-112. https://www.julkari.fi/bitstream/handle/10024/137198/THL_TEE030_2018.pdf?sequence=1&isAllowed=y

Puusa, A. & Juuti, P. (toim.) 2020. Laadullisen tutkimuksen näkökulmat ja menetelmät. Tallinna: Printon Trükikoda.

Pösö, T. 2012. Lapsen etu, oikeudet ja näkökulma moraalisisina kannanottoina. Teoksessa: Forsberg, H. & Autonen-Vaaraniemi, L. (toim.). Kiistanalainen perhe, moraalinen järkeily ja sosiaalityö. Tampere: Vastapaino.

Raitasalo, K. & Jääskeläinen, M. & Holmila, M. 2016. Teoksessa: Holmila, M. & Raitasalo, K. & Tigerstedt, C. (toim.). Sukupolvien sillat ja kasvamisen karikot – vanhemmat, lapset ja alkoholi, ss. 83-97. Helsinki: Terveyden ja Hyvinvoinnin laitos (THL). [Vanhempien päihdeongelmista aiheutuvat haitat lapselle](#)

Ravindran, O., Hima, K., Natarajan, S. & Sathianathan, R. 2018. Behavioral Problems and temperamental characteristics among children in alcoholic families. Julkaisussa Journal of Mental Health an Human Behavior 2018-01-01, Vol.23 (1), s.52-56. <https://www.jmhnb.org/article.asp?issn=0971-8990;year=2018;volume=23;issue=1;page=52;epage=56;aulast=Ravindran> Haettu 1.5.2021.

Rossow, I., Felix, L., Keating, P. & McCambridge, J. 2016. Parental drinking and adverse outcomes in children: A scoping review of cohort studies. Julkaisussa Drug and Alcohol review 2016-07, Vol.35 (4), s.397-405. <https://onlinelibrary.wiley.com/doi/epdf/10.1111/dar.12319> Haettu 1.5.2021.

Salminen, A. 2011. Mikä kirjallisuuskatsaus? Johdatus kirjallisuuskatsauksen tyyppeihin ja hallintotieteellisiin sovelluksiin. Vaasan yliopiston julkaisuja. Opetusjulkaisuja 62. Vaasa: Vaasan

yliopisto.

file:///C:/Users/taimii/Downloads/Ari%20Salminen_Vaasan%20yo_kirjallisuuskatsauksen%20tyyppi_t.pdf

Saari, J., Eskelinen N. & Björklund L. 2020. Raskas perintö: ylisukupolvinen huono-osaisuus Suomessa. Helsinki: Gaudeamus.

Saastamoinen, K. 2016. Lapsen suojele. Viranomaisten ja muiden toimijoiden välisenä yhteistyönä. Helsinki: Edita.

Sinkkonen, J. 2021. Onnellinen lapsi. Helsinki: WSOY.

Stolt, M., Axelin, A. & Suhonen, R. (toim.) 2015. Kirjallisuuskatsaus hoitotieteessä. Turku: Turun yliopisto.

Winter, K. 2011. Building Relationships and Communicating with Young Children. A practical guide for social workers. Routledge.